

Обраќање на академик Љупчо Коцарев, претседател на МАНУ,
на одбележувањето на Денот на МАНУ

На 9 октомври 1967 година е одржано Првото конститутивно собрание на Македонската академија на науките и уметностите, а еден ден подоцна, во големата сала на тогашната СРМ, свечено беше отворена Академијата. Меѓутоа, октомври е месец во кој се случиле и други настани што заземаат посебно место во историјата на МАНУ, за што зборувале и пишувале и други академици пред мене. Тука, пред сè, мислам на 28 октомври 1902 година, денот кога е формирано Македонското научно-литературно другарство во Санкт Петербург и кој ја покажува, симболично, почетната точка во еволуцијата на македонската современа научна мисла. Така, денес го славиме 53-от роденден на МАНУ, но, предлагам, практика воспоставена во САНУ и БАН, на пример, веќе наредната година, значи во 2021 година, на 28 октомври да го одбележиме 119-от роденден на МАНУ.

Во почетокот на моево излагање ќе се осврнам на најзначајните активности на МАНУ во 2020 година.

Во тековната година, и покрај состојбата предизвикана од корона-вирусот, Академијата успешно ја спроведува обемната и богата работна програма. Имено, во согласност со научната и уметничката програма за 2020 година, во тек е реализацијата на 94 научноистражувачки и уметнички проекти од разни области, од коишто речиси половина се меѓународни (вклучувајќи ги тука и билатералните проекти со академиите од регионот, а пред сè, од соседството, со БАН и со САНУ, а потоа и со УАН и ПАН).

Од почетокот на оваа година до донесувањето на мерките за заштита и спречување на ширење на корона-вирусот, МАНУ организира и одржа четири настани од различен карактер и, за жал, една комеморативна седница за акад. Ратко Јанев. По донесувањето на антивирусните мерки, МАНУ одржа промоција (на отворено) на четири капитални дела за македонскиот јазик кои произлегоа од некои повеќегодишни редовни и дополнителни проектни научноистражувачки активности: „Лингвистички атлас на македонските дијалекти (според материјалите на ОЈА)“, колективната монографија „Македонскиот јазик – континуитет во простор и време“, „Погледи за македонскиот јазик“ и „Македонска хрестоматија“. Овие изданија, подготвени во соработка со соодветните научни институции, како што се Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ и Институтот за македонски јазик „Крсте П. Мисирков“, а со научна и морална поддршка од лингвисти и слависти од светот, меѓу кои и неколкумина членови на МАНУ надвор од работниот состав, беа промовирани на 7 јули 2020 година, во предворјето на МАНУ.

И оваа година бележиме извонредно богата издавачка дејност, што, се разбира, коинцидира со нашата посветеност во реализацијата на основната дејност на МАНУ. Така, досега, се публикувани 23 периодични и посебни изданија (вклучувајќи го и е-изданието кое е посветено на актуелната пандемија на ковид-19). Покрај тоа, Академијата работи на

подготовка за објавување на уште 15-ина изданија. Тука би ја издвоил и дополнителната иницијатива, која е во завршна фаза, за објавување специјално стручно и современо колективно издание за македонската културна историја во коешто се вклучени над 20 истакнати личности од областа на историјата, историскиот дел на книжевната наука, историјата на уметноста, археологијата, класичните студии, фолклористиката и др. Во рамките на издавачката дејност, би потцртал дека МАНУ учествуваше на Меѓународниот саем на книгата 2020 во Скопје, каде што се претстави со свои изданија и доби две први награди за изданијата: „Лингвистички атлас на македонските дијалекти (според материјалите на ОЛА) на Истражувачкиот центар за ареална лингвистика „Божидар Видоески“ и „Животописот на Охридската архиепископија XI – XVII век“ од акад. Цветан Грозданов, издание во соиздаваштво со Книгоиздателство „Матица македонска“.

И покрај тоа што со гордост можеме да истакнеме дека МАНУ во периодов бележи значајни научни и уметнички достигнувања, сепак, мислам дека тоа, за жал, сè уште не е доволно за препознатливост на МАНУ во јавноста како водечка научна и уметничка институција иако, како што наведов, многу индикатори покажуваат дека, де факто, таа е водечка институција во земјава. Во тој контекст, би сакал да ве информирам дека МАНУ веќе започна да работи и на изготвување план за дисеминација на неговата работа, притоа водејќи особено сметка за целните групи на дисеминација, содржината што треба да се дистрибуира до тие целни групи и каналите на дисеминација. Тука, исто така, би сакал да им се заблагодарам на членовите на МАНУ кои во 2020 година, до моментот на пишување на овој текст, дадоа бројни интервјуа и пишуваа значајни колумни за тековните збиднувања во Македонија (точниот број е 47 колумни и 31 интервју), при што јас, како претседател на МАНУ, се обидов, на скроман начин, со 10 колумни и 6 интервјуа, да придонесам на тој план. Во рамките на овој дел, би го издвоил и соопштението на Претседателството на МАНУ упатено до јавноста за научниот осврт и анализата на состојбите во врска со пандемијата од ковид-19, во согласност со општествената одговорност на МАНУ, а заради обезбедување соодветен научен придонес во институционалните напори за справување со оваа пандемија.

Почитувани членови на МАНУ, во оваа пригода, како претседател на МАНУ, сметам дека треба да укажам на нужна потреба од иницирање на две активности во претстојниот период, во рамките на дејствувањата на МАНУ, и нивно методолошко и практично осмислување – едната е поврзана со првото издание на *Македонската енциклопедија*, а другата е поврзана со *Својодобата од Преспа* 2018.

Во однос на првата тема, би започнал со Борхес, според кого Рајот е еден вид библиотека. Во расказот *Библиотеката на Вавилон*, Борхес зборува за библиотека која ги содржи сите книги некогаш напишани и секоја можна пермутација, па и погрешна верзија на секоја од тие книги. Така, време е и *Македонската енциклопедија* на МАНУ, со сите недоследности и недоречености што ги има (при што, можеби, дел од тие недоследности и недоречености треба прво да бидат разгледани), да се врати во Библиотеката на Вавилон,

каде што отсекогаш и припаѓала. Книгите не се палат, не се забрануваат и не се повлекуваат од јавноста. На плоштадот Бабел (Bebelplatz) во Берлин, едно од местата каде што се одржа церемонија на палење книги, вечерта на 10 мај 1933 година, денес се наоѓа спомен-обележјето Празна библиотека, составена од стаклена плоча поставена во калдрма, на којашто е врежана репликата на Хајнрих Хајне од неговата драма „Алмансор“ (Almansor, 1821): „Тоа беше само увертира; каде што тие палат книги, на крајот ќе горат и луѓе“. Парафразирајќи го Крлежа, би завршил со зборовите дека, сепак, книгата „е единственото нешто што човекот“, а тука би додал и МАНУ, „досега го смислил како оружје во одбрана на своето човечко достоинство“.

Во однос на втората тема, неопходно е МАНУ, по втор пат, да организира научна расправа на која научно и аргументирано ќе се зборува за нејзиното значење и импликациите врз иднината на Македонија. Да потсетиме дека, на 11 септември 2018 година, во МАНУ се одржа научна расправа со наслов „Спогодбата од Преспa: меѓународно значење и импликации врз евроатлантските интеграции на Република Македонија“, на која основен заклучок беше дека Спогодбата го потврдува и го зацврстува македонскиот идентитет, односно македонскиот јазик, култура и обичаи, и дека нема веќе отворени прашања со соседите. Меѓутоа, сведоци сме дека тие идентитетски прашања не само што не се затворени туку и понатаму грубо се отвораат. Така, на пример, официјална Софија инсистира да се избегнува користењето на терминот „македонски јазик“, и настапува со критични тези за формирањето на македонската нација.

Како гледаат на *Спогодбата од Преспa* научниците денес?

Според член 1 од Спогодбата, цитирам, „Оваа Спогодба е конечна и со нејзиното влегување во сила престанува да важи Привремената спогодба меѓу страните, потпишана во Њујорк, на 13 септември 1995 година“. Тоа, меѓутоа, не значи дека во МАНУ не треба повторно да проговориме за различните толкувања на членовите на Спогодбата и за импликациите што тие ги имаат врз иднината на Македонија. Уште повеќе што во 2021 година реномираната англиска издавачка куќа „Раутлич“ ќе објави издание со наслов *Македонија и идентитетската политика во Спогодбата од Преспa*, во која е поместен текст на проф. Виктор Фридман, член на МАНУ надвор од работниот состав, насловен *Чаша полна до половина или пехар со отров? Спогодбата од Преспa и современиот македонски јазик*. Според Фридман „ако формулацијата се толкува на тој начин, или ако Северна Македонија е принудена од ЕУ да ги прифати бугарските негирања за постоењето на македонските дијалекти, тогаш Спогодбата од Преспa ќе биде повеќе пехар со отров“.

Од друга страна, уште пред две години, професорката Јасна Котеска пишуваше за погрешниот превод на член 3б од *Спогодбата*. На англиски јазик, членот гласи "The nationality of the Second Party shall be Macedonian/citizen of the Republic of North Macedonia, as it will be registered in all travel documents", додека преводот на македонски гласи: „Државјанството на Втората страна ќе биде македонско/граѓанин на Република Северна

Македонија, како што ќе биде заведено во сите патни документи“. Категоријата ‘државјанство’ се изведува од терминот граѓанин, на англиски јазик: citizenship и citizen. Така, во англиската верзија, член 3б јасно разликува две категории: ‘националност’ и ‘државјанство’ (или граѓанин, жител). Уште повеќе, во англискиот член кај националност е наведен зборот „македонска“, а кај државјанство синтагмата „граѓанин на Република Северна Македонија“. Оттука, може да се констатира дека македонскиот превод нотира само една категорија. Во него е испуштена категоријата националност, а зачувано е само државјанството (граѓанин). Не навлегувајќи подетално во оваа тема, само би напоменал дека термините националност и државјанство не се синоними и имаат различни значења. Интересно е да е спомне дека во член 15 (1 и 2) од Универзалната декларација за правата на човекот на Обединетите нации, стои: „Секој има право на националност“ и „Никој не смее самоволно да биде лишен од својата националност, ниту од правото да ја промени националноста“. Исто така, Универзалната декларација за правата на човекот на Обединетите нации во ниеден член не го спомнува терминот државјанство.

Кои се мотивите, уште повеќе кои се последиците од тоа што терминот nationality во *Спогодбата* е преведен со државјанство, а не со националност? Ако Спогодбата е конечна, дали преводот на некои нејзини делови се конечни и, уште повеќе, ако преводот е погрешен, зарем тоа не треба да се смени? Ако за некои мислителци не е спорен македонскиот идентитет и македонската етничка припадност, дали *Спогодбата од Преспа* (веќе) доведе до истребување, лишување на македонската националност? Дали со *Спогодбата* е доведен во прашање суверенитетот на нашата држава? Ова се само мал дел од прашањата за коишто МАНУ треба и мора да понуди научна и аргументирана анализа, водејќи сметка за достоинственото на сите, вклучувајќи ги и Македонците.

Ова мое денешно обраќање ќе го завршам користејќи ги стиховите од една преубава песна од Блаже Конески. Се чини дека во Македонија, поради случувањата во последните десетина години, дојде време Стерната, таа страшна подземна вода, со помош на аргументите на науката, достоинствено „да се успокои во ширината“.

Ви благодарам на вниманието.

Да ни е честит Денот на Македонска академија на науките и уметностите.